

VAN İLİNİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ FARKLI İKİ KÖYÜNDEKİ KADINLARIN TARIMSAL FAALİYETLERE KATILIMI ve TARIMSAL YAYIMA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Kasım ŞAHİN^{1a}

Mustafa TERİN²

¹ Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, IĞDIR

² Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 65080 - VAN

Kabul Tarihi: 2 Mart 2009

Özet

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de nüfusun önemli bir kesimi kırsal alanda yaşamakta ve tarımsal üretimde bulunmaktadır. Tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğu küçük aile işletmesi olarak faaliyette bulunmaktadır. Bu nedenle kadınlar ev işlerinin yanı sıra, büyük ölçüde tarımsal üretim faaliyetine katılmakta ve aile gelirinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu kadar önemli işlere karşın, gerek aile içinde alınan kararlara gerekse üretim ile ilgili alınan kararlara etkin olarak katılamamaktadırlar. Bu araştırmada birbirinden farklı özelliklere sahip iki köydeki kadınların tarımsal üretim faaliyetlerine katılımları, tarımsal yayım hizmetlerine bakışları ve aile içinde alınan kararlara katılımları incelenmiştir. Araştırmada, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 46.9'unun ilköğretim mezunu, % 25.0'inin okur yazar olmadığı, Çavuştepe köyündeki kadınların % 51.4'ünün ilköğretim, % 21.6'sının okur yazar olmadığı belirlenmiştir. Kasımoğlu köyündeki kadınların % 100.0'ü, Çavuştepe köyündeki kadınların % 97.3'ü tarımsal üretime katılmaktadır. Bitkisel üretimde karar almaya Kasımoğlu köyündeki kadınların % 59.4'ü, Çavuştepe köyündeki kadınların % 37.8'i katılmaktadır. Köylerde kadınlara yönelik yapılacak yayım çalışmalarına Kasımoğlu köyündeki kadınların % 96.9'u, Çavuştepe köyündeki kadınların % 35.1'i katılmak istemektedir. Yapılan Khi kare analizine göre köyler ile yapılacak yayım çalışmalarına katılma isteği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Tarımsal Üretim, Kadınlara Yönelik Yayım,

Participation in Agricultural Activities and Opinion on Agricultural Extension of Women in Two Villages Differing Socio-Economically in Van Province

Abstract

Like other under-developed and developing countries, majority of our population live in rural areas and produce agricultural products. Many of farms that produce agricultural products are family-based farms. Thus, women considerably contribute to production activity and establishment of family income. It means that women help plant and animal production in addition to taking care of house-establish. Although women are taking care of such an important duties, they do not effectively involve on decision making regarding family affairs or production. The aim of this study was to examine the participation in agricultural activities, opinion on agricultural extension, and participation in decision making of women from two villages differing socio-economically in Van. Women from Kasımoğlu and Çavuştepe villages were utilized in this study. 46.9% of women in Kasımoğlu village graduated from elementary school, but 25.0 % have not attended any school (uneducated). On the other hand, 51.4% of women in Çavuştepe village graduated from elementary school, but 21.6 % have not attended any school (uneducated). Chi square analysis was used to determine statistical differences. 100% of women in Kasımoğlu and 97.3% of women in Çavuştepe have participated in agricultural production. 59.4% of women in Kasımoğlu and 37.8% of women in Çavuştepe have participated in decision making on plant production. 96.9 % of women in Kasımoğlu and 35.1 % of women in Çavuştepe have wanted to participate in any type of extension work related to women. This difference on willingness to participate in any type of extension work related to women was statistically different between two villages.

Keywords: Women, Agricultural production, Extension for women,

1.Giriş

Kadınların toplumdaki yeri, bulunduğu toplumun kültür değerleri yaşadıkları ülkenin gelişme düzeyi, tarafından belirlenmektedir. Türkiye'de de

^a İletişim: K. Şahin, e-posta: oziyasahin@hotmail.com

kadınların kırsal kesimde özellikle köy yaşamında erkeğe oranla daha fazla çalışması, içinde doğup büyüdüğü sosyal değerler açısından doğal sayılmaktadır (Kazgan, 1982; Yıldırak, 1987).

Kırsal kesim kadını gerek geleneksel yapısı, gerek uğraşı biçiminin farklı olması nedeni ile kentlerdeki hemcinslerine göre farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde kadın bir yandan temizlik, çocuk bakımı, yakacak temini, ekmek yapımı ve beslenme gibi ev işleri yaparken diğer yandan bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları, tarım dışı işler ve gelir getirici faaliyetlerde de bulunmaktadır (Yıldırak ve ark., 2002).

Ülkemizde kırsal kesimdeki kadınlar kentli kadınlara oranla daha fazla işgücüne katılmakta ve üretimde bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu 2005 yılı verilerine göre Türkiye geneli için işgücüne katılma oranı % 48.5'tir. Aynı yılda işgücüne katılma oranı kırsalda kadınlar için % 33.7, erkekler için % 73.5 iken kentli kadınlar için % 19.3 ve erkelerde için % 71.5'tir. Ülke geneli için işsizlik oranı % 10.3 iken bu oran kentli ve kırsal kadınlar için sırası ile % 17.0 ve % 4.1'dir (Anonim, 2005).

Kırsal alanda kadınlar tarımsal üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünü küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak yerine getirmektedir. Bu nedenle kırsalda çalışan kadınların tamamına yakını tarımsal üretimde istihdam edilmektedir.

Ülkemizdeki kırsal kadınların tarımsal üretim faaliyetindeki rolleri ve işlevleri oldukça yüksektir. Buna karşın kırsalda yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun eğitim seviyesi düşüktür. Bu nedenle kırsalda yaşayan kadınların bilgi beceri ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi, bilinçli olarak üretime katılmaları açısından son derece önemlidir. Uygulanacak başarılı plan ve programlarla kadın üreticilerin gerek aile ekonomilerine gerekse ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu araştırmada Van iline bağlı farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip Kasımoğlu ve Çavuştepe köylerindeki

kadınların bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerine katılım durumları, tarımsal yayımdan yararlanma olanakları ve kadınların ailede alınan kararlara katılım durumları incelenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında (20 Mayıs 1915) Van'ın Ruslar tarafından işgal edilmesiyle nüfusun büyük bir kısmı Van'ı terk ederek Anadolu'nun daha güvenli bölgelerine göç etmiştir. Rus ve Ermeni işgaliyle şehir, şekil ve nüfus yönünden büyük değişikliklere uğramıştır. Çok sayıda binanın tahrip edilmesi sonucu şehir küçülmüş, önceleri Türk ahalinin göç etmesi, daha sonra ise Ermeni nüfusun bölgeyi terk etmesi ile şehrin nüfusu o kadar azalmıştır ki 1889'da 35000 olan nüfus bu dönemde 7000'e kadar düşmüştür (Anonim, 2007). Boşalan bu köylerden biri olan Kasımoğlu köyüne Küresin aşiretine mensup kişiler İran dan gelerek yerleşmişlerdir. Kendilerini İran Azerisi olarak tanıtan köy Van merkeze 33 km uzaklıktadır (Öntürk, 2007). Çavuştepe köyü ise Van merkeze 31 km uzaklıkta ve eskiden bir kısmı boşalan köye o yörede yaşayan kişilerin taşınması sonucu oluşmuş bir köydür. Genel olarak Kürt kökenli vatandaşlardan oluşmuştur (Kulaz, 2007). 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Kasımoğlu köyünde 309 erkek, 319 kadın olmak üzere toplam 628 kişi, Çavuştepe köyünde 330 erkek, 365 kadın olmak üzere toplam 695 kişi yaşamaktadır (Anonim, 2000).

Köyler yukarıda belirtilen farklılık dikkate alınarak gayeli olarak seçilmiştir. Anket uygulanacak hane sayısı ana kitle özelliklerini temsil edebilecek büyüklük dikkate alınarak belirlenmiş ve her iki köyde ana kitlenin % 50.0'si ile anket yapılmasına karar verilmiştir. Ancak uygulanan anketlerin bazılarında eksik ve tutarsız bilgi verilmesi nedeni ile değerlendirme dışı bırakılmıştır. Kasımoğlu köyünde bulunan 71 haneden 32 kadın, Çavuştepe köyünde bulunan 81 haneden 37 kadın olmak üzere toplam 69 kadın ile görüşme yapılmıştır. Bu durumda Kasımoğlu köyündeki ailelerin % 45.1'i ve Çavuştepe köyündeki ailelerin % 45.7'si ile görüşme gerçekleşmiştir. Araştırmada her haneden bir kadın (Eş) ile görüşme yapılmıştır. Köylerle ilgili bilgiler mevcut literatürlerden ve köy muhtarları ile

yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Anket çalışması 5–13 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin değerlendirilmesinde mutlak ve oransal dağılımlar ile khi kare analizi kullanılmıştır. Khi kare analizi ile köylerle ilgili değişkenler arasında ilişki olup olmadığı test edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Yaş, Türk toplumunda çoğu zaman bireylerin kabul görmesinde, toplumda belli bir yer edinmesinde ve ayrıca kendilerini ve çevrelerini belirli bir biçim ve düzeyde etkilemelerinde önemlidir (Yıldırak ve ark., 2002). Bu nedenle araştırmaya katılan kadınların köylere göre yaş gruplarına göre dağılımları Çizelge 1 de verilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 41.8 olup, Kasımoğlu köyünde 43.7, Çavuştepe köyünde 40.2 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, kadın deneklerin orta yaşlı olduğu ve tarımsal üretim faaliyetlerine katılabilme yeteneğine sahip oldukları söylenebilir.

Sosyo-ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan nüfus, bütün sektörlerde işgücü kaynağı olarak kullanıldığı gibi, çeşitli sektörlerin ürettiği mal ve hizmetleri tüketmesi bakımından da önem arz etmektedir (Erkuş ve ark., 1995). Tarımsal üretimde bulunan işletmelerin nüfus varlığının bilinmesi, işletmelerin sahip olduğu işgücünün belirlenmesi ve işgücünün etkin değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Çavuştepe köyünde ortalama aile genişliği 8.6 kişi, Kasımoğlu köyünde 8.9 kişidir. Genel olarak iki köydeki (Kasımoğlu köyünde 32 ve Çavuştepe köyünde 37

işletme) ortalama aile genişliği ise 8.7 kişidir. Gerek araştırma alanında gerekse bölgede yapılan çeşitli araştırmalarda işletme başına düşen nüfus sayısı, 11.8 kişi (Yıldırım, 1993), 6.6 kişi (Turan, 2000), 8.9 kişi (Şahin, 2003) ve 7.3 kişi (Şahin, 2007) bulunmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlar ile diğer araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan kadınların % 92.8'i, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 93.8'i ve Çavuştepe köyündeki kadınların % 91.9'u evlidir. Aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 5.5 çocuk olup bu değerler Kasımoğlu ve Çavuştepe köyleri için sırası ile 5.7 ve 5.4 çocuk olarak bulunmuştur.

Çavuştepe köyündeki kadınların tarımsal üretimdeki deneyimleri 16.1 yıl iken Kasımoğlu köyündeki kadınların deneyimi 25.9 yıldır. İki köyde görüşülen kadınların tarımsal üretimdeki ortalama deneyim süresi ise 20.7 yıl olarak bulunmuştur. Buna göre Kasımoğlu köyündeki kadınların Çavuştepe köyündeki kadınlara oranla daha fazla tarımsal deneyime sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmaya katılan kadınların % 49.3'ü ilkökul mezunu, % 15.9'u ortaokul mezunu, % 1.5'i lise mezunu, % 10.1'i okuryazar olmasına karşın, % 23.2'si okuma yazma bilmemektedir. Kadınların eğitim seviyelerinin köylere göre dağılımı Çizelge 2'de verilmiştir. Verilerde de görüldüğü gibi köyler arasında eğitim düzeyi açısından önemli bir farklılık yoktur.

Adana yöresinde yapılan araştırmada kadın üreticilerin % 53.0'ünün ilkökul mezunu, % 12.6'sının okur yazar olmadığı, (Özçatalbaş, 2001), gezici ve geçici tarım işçileri ile yapılan bir araştırmada gezici ve geçici işçi olarak çalışan kadınların % 31.6'sının ilkökul mezunu, % 54.2'sinin ise okur yazar olmadıkları (Yıldırak ve ark., 2002) belirlenmiştir. Araştırma sonuçları

Çizelge 1. Kadınların Köylere Göre Yaş Dağılımı

Yaş Grupları	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-30	9	28.1	10	27.0	19	27.6
31-45	10	31.2	17	46.0	27	39.1
46-60	6	18.8	7	18.9	13	18.8
61+	7	21.9	3	8.1	10	14.5
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

Çizelge 2. Kadınların Köylere Göre Eğitim Düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam Oran	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur yazar değil	8	25.0	8	21.6	16	23.2
Okur yazar	4	12.5	3	8.1	7	10.1
İlkokul	15	46.9	19	51.4	34	49.3
Ortaokul	5	15.6	6	16.2	11	15.9
Lise	-	-	1	2.7	1	1.5
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

arasında fark olsa da genel anlamda birbirine yakın oldukları söylenebilir. Yapılan khi kare analizine göre köyler ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P0.853 > 0.05$). Bu durum her iki köyde de kadınların eğitim olanaklarından benzer şekilde yararlandığını göstermektedir.

Eğitim düzeyi arttıkça bireyler daha girişken olmakta, sosyal faaliyetlere olan ilişkileri artmakta ve sosyal ve ekonomik nitelikli organizasyonlara katılımları daha yüksek olmaktadır (doğanca, 1983). Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan erkek ve bayanların eğitim düzeyinin artırılması yayım çalışmalarına katılımı olumlu yönde etkileyecektir. Ancak ülkemizde tarımsal üretimde bulunan üreticilerin eğitim seviyesinin özellikle de kadınların eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

İşletme başına düşen ortalama yıllık gelir Kasımoğlu köyünde 4690 YTL iken Çavuştepe köyünde 5780 YTL'dir. Genel olarak iki köydeki işletme başına düşen ortalama yıllık gelir ise 5280 YTL'dir. Elde edilen veriler dikkate alındığında Çavuştepe köyündeki işletmelerin Kasımoğlu köyündeki işletmelere oranla daha yüksek gelire sahip olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedeni Çavuştepe köyünde küçükbaş hayvancılığın meraya dayalı olarak yaygın olarak yapılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında bulunan işletmelerdeki mevcut tarımsal üretim

faaliyetlerine ilişkin bilgiler; bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri, köylere göre üretimi yapılan bitkisel ürünlerin ortalama ekim alanları ve ortalama hayvan sayıları verilerek incelenmiştir. Her iki köyde de tahıl üretimi olarak buğday ve arpa üretimi yapılmaktadır. Yem bitkisi olarak Kasımoğlu köyünde yonca ve korunga üretimi yapılırken Çavuştepe köyünde yonca, korunga ve silajlık mısır üretimi yapılmaktadır. Köylere göre (Kasımoğlu köyünde 32 işletme ve Çavuştepe köyünde 37 işletme olmak üzere toplam 69 işletme) işletme başına düşen ortalama ekim alanları Çizelge 3'te verilmiştir.

Yem bitkileri üretimin yaygın olmasında yem bitkileri üretimine yapılan desteklemenin önemli bir etkisi vardır. Köylerde az da olsa meyve üretimi de yapılmaktadır. Kasımoğlu köyünde işletme başına düşen ortalama meyve ağacı sayısı 24.7, Çavuştepe köyünde 34.8 ağaçtır.

Çavuştepe köyünde küçükbaş hayvancılığın Kasımoğlu köyünde ise büyükbaş hayvancılığın daha yaygın olduğu söylenebilir. İşletme başına düşen ortalama hayvan varlığı Çizelge 4'te verilmiştir. Görüldüğü gibi Çavuştepe köyünde işletme başına düşen ortalama küçükbaş hayvan varlığı Kasımoğlu köyüne göre 13 kat daha fazladır. İşletme başına düşen ortalama büyükbaş hayvan varlığına bakıldığında, süt sığırcılığında Kasımoğlu köyü Çavuştepe köyüne oranla 5 kat, besi sığırcılığında ise 2 kat daha fazla hayvan varlığına sahiptir.

Çizelge 3. İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Ortalama Ekiliş Alanları (da)

Köyler	Buğday	Arpa	Yonca	Korunga	Mısır
Kasımoğlu Köyü	40.1	16.3	24.5	15.2	-
Çavuştepe köyü	31.2	9.4	17.1	2.4	3.9
Genel ortalama	35.5	12.7	20.5	8.4	1.8

Çizelge 4. İşletmelerin Sahip Oldukları Ortalama Hayvan Varlığı (Baş)

Köyler	Küçükbaş Hayvan	Büyükbaş Süt Sığırı	Büyükbaş Besi Sığırı
Kasımoğlu Köyü	0.75	5.53	2.50
Çavuştepe köyü	13.78	0.84	0.86
Genel ortalama	7.74	3.01	1.62

Bunun en önemli nedenleri arasında, yem bitkileri ekim alanlarının fazla olması, kapalı alanda hayvan yetiştiriciliğinin yaygınlığı ve mera alanlarının yeterli olmamasıdır.

3.2. Tarımsal Üretime Katılma

Kırsal kesimde yaşayan kadınlar tüm ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu oldukları gibi, ücretsiz tarım işçisi konumunda da çalışmaktadırlar. Kadınların işletme içinde yaptıkları faaliyetler işletme genişliğine ve bitkisel hayvansal üretim faaliyetine bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Soysal, 1998).

Bu bölümde ilk olarak kadınların tarımsal üretim faaliyetlerine katılım katılmadığı araştırılmıştır. Daha sonra ise kadınların bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerine fiilen katılım katılmadıklarının yanı sıra işletmede üretim sürecine yönelik alınan kararlara katılımı incelenmiştir. Kadınların tarımsal üretime katılımı Çizelge 5’de verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan iki köydeki kadınların % 98.6’sı, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 100.0’ü, Çavuştepe köyündeki kadınların ise % 97.3’ü tarımsal üretime katılmaktadır. Görüldüğü gibi köyler arasında önemli bir fark yoktur. Yapılan khi kare analizinde de köy ile üretim faaliyetine katılım arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P = 0.349 > 0.05$). Adana yöresinde yapılan bir araştırmada bu oran % 46.2’i (Özçatalbaş, 2001), Çukurova bölgesinin dokuz köyünde evli kadınlarla yapılan bir araştırmada bu oran % 69.2’i (Sarptürk ve Soysal, 1991), olarak bulunmuştur. Araştırma sonucu ile diğer araştırma sonuçları arasında çok önemli farklar bulunmaktadır. Farkın bu

kadar fazla olmasında araştırma bölgelerinin sahip olduğu sosyo-ekonomik özelliklerin farklı olması ve araştırma bölgesindeki erkeklerin büyük şehirlere geçici işçi olarak gitmesinin etkili olduğu söylenebilir.

3.2.1. Bitkisel Üretime Katılım

Araştırmaya katılan kadınların bitkisel üretim faaliyetlerine fiilen katılımı Çizelge 6’da aşama aşama verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların % 53.6’sı bitkisel üretimde toprak hazırlamaya katılmaktadır. Bu oran Kasımoğlu köyünde % 71.9 iken Çavuştepe köyünde % 37.8 olarak gerçekleşmiştir. Toprak hazırlamaya katılım ile bulunulan köy arasında ilişkinin varlığı yapılan khi kare analizi ile istatistikî olarak saptanmıştır. Yani bulunulan köy ile bitkisel üretimde toprak hazırlamaya katılım arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P = 0.006 < 0.05$). Bunun yanı sıra bulunulan köy ile tohum ekimine katılma, çapalamaya katılma, ilaçlamaya katılma, hasada katılma arasında istatistikî olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($P < 0.05$).

3.2.2. Hayvansal Üretime Katılım

Araştırmaya katılan kadınların hayvansal üretim faaliyetlerine fiilen katılımı Çizelge 7 de verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların % 72.5’i hayvansal üretimde süt sağımına katılmaktadır. Bu oran Kasımoğlu köyünde % 78.1 iken Çavuştepe köyünde % 67.6 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan khi kare analizine göre bulunulan köy ile hayvansal üretimde yem hazırlamaya, yemlemeye, süt sağımına, ahır temizliğine, sulamaya ve

Çizelge 5. Kadınların Tarımsal Üretime Katımları

Tarımsal Üretime Katılma	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	32	100.0	36	97.3	68	98.6
Hayır	-	-	1	2.7	1	1.4
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

Çizelge 6. Bitkisel Üretim Faaliyetine Fiilen Katılım Durumu

Toprak Hazırlamaya katılma*	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	23	71.9	14	37.8	37	53.6
Hayır	9	28.1	23	62.2	32	46.4
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Tohum Ekimine Katılma*						
Evet	22	68.8	15	40.5	37	53.6
Hayır	10	31.2	22	59.5	32	46.4
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Çapalamaya Katılma*						
Evet	24	75.0	16	43.2	40	58.0
Hayır	8	25.0	21	56.8	29	42.0
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Sulamaya Katılma						
Evet	23	71.9	19	51.4	42	60.9
Hayır	9	28.1	18	48.6	27	39.1
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
İlaçlamaya Katılma*						
Evet	17	53.1	9	24.3	26	37.7
Hayır	15	46.9	28	75.7	43	62.3
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Hasada Katılma*						
Evet	24	75.0	19	51.4	43	62.3
Hayır	8	25.0	18	48.6	26	37.7
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

*P<0.05 göre ilişki anlamlıdır

bakıma katılma arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki yoktur (P>0.05). Yani bulunan köy kadınların hayvansal üretim faaliyetlerine katılımını etkilememektedir.

3.3. Tarımsal Üretimde ve Aile İçinde Alınan Karara Katılım

Kırsal toplumda kadının işletmede alınan kararlara katılımı tarım ve tarım dışı, ekonomik, teknik ve sosyal alanlar gibi pek çok şekilde gruplandırılabilir (Özçatalbaş, 2001). Araştırmada kadınların tarımsal üretim ile ilgili konularda alınan kararlara ve aile içinde alınan kararlara katılım düzeyi incelenmiştir. Bu nedenle araştırmada elde edilen veriler, kadınların alınan kararlarda tek karar verici olduğunu göstermemekte olup, yalnızca üretim faaliyeti ile ilgili görüş belirttiğini ve kararın oluşmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Araştırmada kadınların bitkisel ve hayvansal üretimde

karar almaya katılımları ayrı ayrı incelenmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların % 47.8'i bitkisel % 72.5'i hayvansal üretimde karar alma sürecine katılmaktadır. Kadınların hayvansal üretimde daha fazla karar almaya katıldıkları söylenebilir. Kadınların bitkisel üretim faaliyetinde karar sürecine katılım oranı Kasımoğlu köyünde % 59.4, Çavuştepe köyünde % 37.8'dir. Hayvansal üretim için bu değerler % 68.8 ve % 75.7'dir. Yapılan khi kare analizlerinde bulunan köy ile hayvansal üretimde karar sürecine katılım ve bitkisel üretim karar alma sürecine katılım arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (P>0.05).

Adana yöresinde yapılan araştırmada kadınların bitkisel üretimde karar sürecine katılım oranı % 43.7, hayvansal üretimde karar sürecine katılma oranı % 49.6 olarak bulunmuştur (Özçatalbaş, 2001). Görüldüğü gibi araştırma sonuçları bitkisel üretimde

Çizelge 7. Hayvansal Üretim Faaliyetine Fiilen Katılım Durumu

Yem Hazırlamaya Katılım**	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	26	81.2	28	75.7	54	78.3
Hayır	6	18.8	9	24.3	15	21.7
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Yemlemeye Katılım**						
Evet	29	90.6	32	86.5	61	88.4
Hayır	3	9.4	5	13.5	8	11.6
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Süt Sağımına Katılım**						
Evet	25	78.1	25	67.6	50	72.5
Hayır	7	21.9	12	32.4	19	27.5
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Ahır Temizliğine Katılım**						
Evet	25	78.1	30	81.1	55	79.7
Hayır	7	21.9	7	18.9	14	20.3
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Sulamaya Katılma**						
Evet	27	84.4	31	83.8	58	84.1
Hayır	5	15.6	6	16.2	11	15.9
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Bakım**						
Evet	21	65.6	31	83.8	52	75.4
Hayır	11	34.4	6	16.2	17	24.6
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

**P>0.05 göre ilişki anlamlı değildir

birbirine yakın iken hayvansal üretimde oldukça farklı bulunmuştur. Araştırmanın yapıldığı yörede hayvancılık, özellikle küçükbaş hayvancılık meraya dayalı olarak yapılmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan aile sayısı ve hayvan varlığı yüksektir.

Araştırmada kadınların tarımsal üretimde alınan kararlara katılımlarının (Çizelge 8) yanı sıra aile içinde alınan kararlara katılımı da incelenmiştir. Araştırmaya katılan kadınların % 73.9'u, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 81.3'ü, Çavuştepe köyündeki kadınların % 67.6'sı aile içinde alınan kararlara katıldığını

belirtmiştir. Kasımoğlu köyündeki kadınların % 19.2'si, Çavuştepe köyündeki kadınların % 56.0'sı aile içinde alınan kararlara çok fazla katıldığını belirtmiştir (Çizelge 9).

Kadınların aile içinde alınan kararlara katılımlarını sayısal olarak ifade etmek için en az katılana 1 puan en çok katılana 5 puan verilmiştir. Bunun sonucunda kadınların aile içinde alınan kararlara katılımının ortalaması hesaplanmıştır. Buna göre araştırmaya katılan kadınların aile içinde alınan kararlara katılım ortalaması 3.7, Kasımoğlu köyünde 3.3 ve Çavuştepe köyünde 4.2 olarak

Çizelge 8. Tarımsal Üretimde Karar Alma Sürecine Katılım

Bitkisel Üretimde Karar Almaya Katılma**	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	19	59.4	14	37.8	33	47.8
Hayır	13	40.6	23	62.2	36	52.2
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0
Hayvansal Üretimde Karar Almaya Katılma**						
Evet	22	68.8	28	75.7	50	72.5
Hayır	10	31.2	9	24.3	19	27.5
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

**P>0.05 göre ilişki anlamlı değildir

Çizelge 9. Kadınların Aile İçinde Alınan Kararlara Katılma Durumu

Aile İçinde Alınan Kararlara Katılım	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Çok az	3	11.5	-	-	3	5.9
Az	1	3.9	2	8.0	3	5.9
Normal	13	50.0	5	20.0	18	35.3
Çok	4	15.4	4	16.0	8	15.7
Çok fazla	5	19.2	14	56.0	19	37.2
Toplam	26	100.0	25	100.0	51	100.0

bulunmuştur. Bu sonuçlara göre Çavuştepe köyündeki kadınların Kasımoğlu köyündeki kadınlara oranla aile içinde alınan kararlara daha çok katıldığı söylenebilir.

3.4. Tarımsal Yayım Hizmetleri ve Tarımsal Yayım İlişkin Görüşler

Bilindiği üzere tarımsal yayımın temel amacı, kırsal alanda yaşayanların yaşam ve gelir düzeylerini iyileştirmektir. Tarımsal yayım sahip olduğu ilkeler doğrultusunda çalışmalar yaparak, kırsal toplumda yaşayanlara faaliyette buldukları tarımsal alanda daha verimli ve daha kazançlı üretim yapma olanağı sağlamaktadır (Özçatalbaş, 2001).

Ülkemizde tarımsal yayım çalışması dendiğinde genellikle hedef kitle olarak ilk akla gelen erkek üreticilerdir ve yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu buna göre planlanmaktadır. Tarımsal üretime katılan ve tarımda işçi olarak çalışan pek çok kadın üretici olmasına karşın yayım çalışmalarından yeteri kadar yararlanamamaktadır. Bu durumda çoğunlukla kadınlar tarımsal üretim konusunda, eşlerinin kendilerine ulaştırdıkları bilgi ile yetinmek durumunda kalmaktadır (Özbay, 1995).

Ülkemizde kırsal alandaki kadın nüfusa yönelik olarak (bazı pilot bölgelerde özel projeler dışında) tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili tarımsal yayım hizmeti verilmemiştir. Ayrıca kadınlara gerekli olan bilgiler yalnızca ev ekonomistleri tarafından verilmekte olup, verilen bu bilgiler tarımsal üretim faaliyeti dışında konuları içermektedir (Özçatalbaş, 2001).

Araştırma kapsamındaki Kasımoğlu ve Çavuştepe köylerindeki kadınlara tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanıp

yararlanmadıkları sorulmuş ve Kasımoğlu köyündeki kadınların % 53.1'i, Çavuştepe köyündeki kadınların % 48.6'sı tarımsal yayım hizmetlerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar bölge açısından oldukça önem arz etmektedir. Çünkü bölgede kadınların tarımsal üretime katılmaları oldukça yüksektir. Ayrıca kadınlara köylerine yayım elemanlarının geldiğinden haberdar olup olmadıkları sorulmuştur. Kasımoğlu köyündeki kadınların % 71.9'u, Çavuştepe köyündeki kadınların % 29.7'si köylerine yayım elemanı geldiğinden haberdar olduklarını belirtmiştir. Kadınların direkt toplantılara katılmadıkları düşünüldüğünde Kasımoğlu köyündeki erkeklerin Çavuştepe köyündeki erkeklere oranla eşleri ile daha çok bilgi paylaştığını göstermektedir. Yapılan khi kare analizine göre bulunan köy ile yayım elemanlarının köye gelmelerinden haberdar olma arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki vardır ($P < 0.05$). Yani bulunan köy kadınların köylerine yayım elemanı gelmesinden haberdar olmalarını etkilememektedir.

Araştırmaya katılan kadınların % 63.8'i, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 96.9'u, Çavuştepe köyündeki kadınların % 35.1'i, köylerinde tarımsal konularda yapılacak yayım çalışmalarına katılmak istediğini belirtmiştir (Çizelge 10).

Bu verilere göre, Kasımoğlu köyündeki kadınların tarımsal konularda yapılacak yayım çalışmalarına daha çok katılma isteğinde olduğu söylenebilir. Yapılan khi kare analiz sonucuna göre de bulunan köyün tarımsal konularda yapılacak yayım çalışmalarına katılım isteğini etkilediği görülmektedir ($P < 0.05$).

Çizelge 10. Kadınların Yayım Çalışmalarına Katılma İstekleri

Tarımsal Yayım Çalışmasına Katılma İsteği*	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	31	96.9	13	35.1	44	63.8
Hayır	1	3.1	24	64.9	25	36.2
Toplam	32	100.0	37	100.0	69	100.0

*P<0.05 göre ilişki anlamlıdır

Ülkemiz sosyo kültürel değerler açısından son derece zengin bir ülkedir. Bölgelere göre hatta köylere göre bile farklı soyo-kültürel değerler bulunmaktadır. Bu nedenle yayım çalışması planlanırken mutlaka çalışmanın uygulanacağı bölgenin sosyo kültürel değerleri dikkate alınmalıdır.

Ülkemizde özellikle kırsal kesimde ata erkil aile yapısı gereği evin reisi olan erkeğin görüşü önemlidir. Bu nedenle eğitimde erkek muhatap alınmaktadır. Kadınların yanında erkek yakınları olmadığı durumlarda tüm bölgelerde aynı oranlarda olmasa da erkek yayımcılarla rahat konuşabilmeleri güçtür (Özçatalbaş, 2001; Özbay, 1995). Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yukarıda değinilen konu yaygın bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle kadınlara yönelik olarak yapılması düşünülen yayım faaliyetlerinde eşlerinin görüş ve düşünceleri mutlaka dikkate alınmalıdır.

Araştırmaya katılan kadınların % 71.2'si, Kasımoğlu köyündeki kadınların % 86.7'si, Çavuştepe köyündeki kadınların % 58.3'ü, yapılacak eğitim çalışmalarına katılmalarını eşlerinin izin vereceğini belirtmişlerdir (Çizelge 11). Bu veriler dikkate alındığında Kasımoğlu köyündeki erkeklerin eşlerinin bilgilendirilmesini Çavuştepe köyündeki erkeklere oranla daha fazla istediği söylenebilir.

Yapılan khi kare analizine göre, bulunulan köy ile kadınların eşlerinin

tarımsal konularda bilgilendirilmesini isteme durumu arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (P<0.05). Yani bulunulan köy ile eşlerin, kadınların tarımsal konularda bilgilendirilmesini istemesini etkilemektedir.

Gerek erkeklere gerekse kadınlara yönelik yapılacak yayım çalışmalarının belirlenmesinde ve planlanmasında hedef kitlenin hangi konularda eğitim istediği tespit edilmeli ve yayım çalışmalarında bu konulara öncelik verilmelidir. Bu şekilde yapılacak yayım çalışmalarına hedef kitlenin katılımı ve ilgisi daha fazla olacaktır. Araştırmada kadınların hangi konularda bilgi almak istedikleri belirlenerek bölgede kadınlara yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların % 32.8'i belirtilen tüm konularda (tarımsal konular, çocuk sağlığı, kadın sağlığı, hijyen ve beslenme, ev ekonomisi), % 29.9'u çocuk sağlığı, kadın sağlığı, hijyen ve beslenme konularında, % 16.4'ü sadece tarımsal konularda, % 11.9'u sadece kadın sağlığı konusunda ve % 9.0'u sadece hijyen ve beslenme konularında eğitim yapılmasını istemektedir (Çizelge 12). Araştırmaya katılan kadınların % 89.4'ü istedikleri konularda eğitim yapılırsa katılacaklarını belirtmişlerdir. Bu oran Kasımoğlu ve Çavuştepe köyleri için sırası ile % 96.9 ve % 82.4 olarak bulunmuştur.

Çizelge 11. Eşlerin Tarımsal Konularda Kadınların Bilgilendirilmesini İsteme Durumu

Eğitime Katılmaya Eşin Bakışı*	Kasımoğlu Köyü		Çavuştepe Köyü		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Evet	26	86.6	21	58.3	47	71.2
Hayır	2	6.7	12	33.3	14	21.2
Karışmaz	2	6.7	3	8.4	5	7.6
Toplam	30	100.0	36	100.0	66	100.0

*P<0.05 göre ilişki anlamlıdır.

Çizelge 12. Kadınları Hangi Konularda Eğitim İstedikleri

Konular	Kişi	%
Tarımsal Konular	11	16.4
Kadın Sağlığı	8	11.9
Hijyen ve Beslenme	6	9.0
2+3+4	20	29.9
1+2+3+4+5	22	32.8
Toplam	67	100.0

1. Tarımsal Konular 2. Çocuk Sağlığı 3. Kadın Sağlığı 4. Hijyen ve Beslenme 5. Ev Ekonomisi

Kadınlara yönelik yayım çalışmalarının yapılması kadar yayım çalışmalarının kimler tarafından yapılacağı da önemli bir konudur. Van ilinde yapılan bir araştırmada ildeki yayım elemanlarının % 73.2'sinin erkek, % 26.8'inin bayan (Çelik Ateş ve Terin, 2006), Manisa yöresinde yapılan bir araştırmada yayım elemanlarının % 93.1'inin erkek % 6.9'unun bayan (Boyacı, 1998) olduğu tespit edilmiştir. Gerek bölgede yapılmış araştırmada gerekse diğer bölgelerde yapılmış araştırmalarda yayım elemanlarının ağırlıklı olarak erkek olduğu, kadın yayım elemanı sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu nedenle ülkemizde tarımsal yayım çalışmalarını büyük ölçüde erkek yayım elemanları gerçekleştirmektedir. Araştırma kapsamındaki kadınların tarımsal yayım çalışmalarının erkek veya kadın yayımcılar tarafından verilmesine nasıl baktıkları öğrenilmiştir. Kasımoğlu köyü kadınlarının % 46.9'u, Çavuştepe köyü kadınlarının % 63.9'u yayım çalışmalarının kadın yayımcılar tarafından yapılmasını uygun gördüklerini belirtmişlerdir. Bulunulan köy ile kadın yayımcı isteme arasındaki olası ilişki khi kare analizi ile test edilmiş ve ilişki bulunamamıştır ($P>0.05$). Bu sonuca göre kadın yayım elemanı istemeyi köylerin farklı olması etkilemektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 41.83, aile başına düşen ortalama nüfus ve çocuk sayısı sırası ile 8.71 ve 5.52 kişidir. Kadınların % 92.8 gibi büyük bir çoğunluğu evlidir. Kasımoğlu köyündeki kadınların % 25.0'i Çavuştepe

köyündeki kadınların % 21.6'sı okuma yazma bilmemektedir. İşletme başına düşen yıllık ortalama gelir 5.28 bin YTL ve her iki köyde de bitkisel ve hayvansal üretim faaliyeti yapılmaktadır. Bitkisel üretimde ağırlıklı olarak buğday, arpa, yonca, korunga üretimi ile birlikte az da olsa meyve üretimi yapılmaktadır. Kasımoğlu köyünde büyükbaş Çavuştepe köyünde ise küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır.

Gerek Kasımoğlu gerekse Çavuştepe köylerinde kadınların tamamına yakını tarımsal üretim faaliyetine katılmaktadır. Kasımoğlu köyündeki kadınların bitkisel üretim faaliyetinin aşamalarına Çavuştepe köyündeki kadınlara oranla daha fazla katıldığı söylenebilir. Hayvansal üretim faaliyetinin aşamalarına katılım bakımından köyler arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Kadınların % 47.8'i bitkisel üretimde, % 72.5'i ise hayvansal üretimde karar almaya katılmaktadır. Kasımoğlu köyündeki kadınlar bitkisel üretimde Çavuştepe köyündeki kadınlar ise hayvansal üretimde alınan kararlara daha fazla katılmaktadır. Ayrıca Kasımoğlu köyündeki kadınların % 81.3'ü, Çavuştepe köyündeki kadınların % 67.6'sı aile içinde alınan kararlara katılmaktadır.

Kasımoğlu köyündeki kadınların % 53.1'i, Çavuştepe köyündeki kadınların % 48.6'sı tarımsal yayım hizmetlerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar yüksek gibi görünse de kadınların tamamına yakınının tarımsal üretime katıldığı düşünüldüğünde bu oranların yetersiz olduğu görülmektedir. Kasımoğlu köyündeki kadınların % 96.9'u Çavuştepe köyündeki kadınların % 35.1'i köylerinde tarımsal konularda yapılacak yayım çalışmalarına katılmak istemektedir. Kadınların bu isteğinin planlanacak yayım çalışmaları ile değerlendirilmesi bölge açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle ilde göreve yapan yayım elemanlarına bu konuda önemli görevler düşmektedir.

Kasımoğlu köyündeki kadınların % 86.7'si Çavuştepe köyündeki kadınların % 58.3'ü yapılacak eğitim çalışmalarına katılmalarını eşleri de istemektedir. Araştırmaya katılan kadınların % 32.8'i (tarımsal konular, kadın sağlığı ve hijyen ve besleme) tüm konularda eğitim yapılmasını

istemektedir. Kasımoğlu köyü kadınlarının % 46.9'u, Çavuştepe köyü kadınlarının ise % 63.9'u yayım çalışmalarının kadın yayımcılar tarafından yapılmasını istemektedir.

Sonuç olarak köyler arasında, bitkisel üretim ve hayvansal üretim faaliyetlerinin aşamalarına katılma, işletmede üretimle ilgili alınan kararlara katılma, tarımsal yayım hizmetlerine katılma isteği ve kadınlara eşlerinin toplantılara katılmalarına izin vermesi gibi bazı değişkenlerde köyler arasında fark bulunmaktadır. Yani bulunulan köy bu durumları etkilemektedir. Bu sonuca göre üreticilerin sahip olduğu sosyo ekonomik ve kültürel değerlerin üreticilerin yaşam şeklini etkilediği söylenebilir.

Bölgedeki kadınlara yönelik yayım ve eğitim çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Yapılacak yayım çalışmaları planlanırken ve uygulanırken mutlaka bölgenin sosyo-kültürel değerleri dikkate alınarak hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Kadınların en az tarımsal üretime yaptığı katkılar oranında yayım çalışmalarından faydalanması sağlanmalıdır. Uygulanacak doğru yayım politikaları ile bölge halkının kalkınması sağlanabilecektir.

Toplum ve aile yaşamının her alanında erkeklere göre daha fazla sorumluluk yüklenen kadınların üretime ve karar almaya katılımları ülke tarımının gelişmesinde ve kırsal kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli bir faktördür. Bu nedenle kadınların gerek aile içinde gerekse üretimde alınan kararlara katılması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 2000. Van İli Genel Nüfus Sayımı Devlet İstatistik Kurumu Yayınları Yayın No:2605, Ankara.
- Anonim, 2005. Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkı İşgücü İstatistikleri Ankara.
- Anonim, 2007. <http://www.van.gov.tr/nufus/nufus.php> (14 Haziran, 2007)
- Boyaçı, M., 1998. Tarımsal Bilgi ve Teknoloji Akışı (Enformasyon) Sisteminin Yapısal Özellikleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerinde Bir Araştırma: Manisa İli Örneği. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Doktora tezi) İzmir.
- Çelik Ateş, H., Terin, M., 2006. Yayımcıların Mesleki Niteliklerinin Yayım Çalışmalarının

- Başarısındaki Önemi: Van İli Örneği. Türkiye VII.Tarım Ekonomisi Kongresi 13-15 Eylül Antalya.(Kongre kitabı basım aşamasında)
- Doğanca, M.Y., 1983. Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 469, Bornova, İzmir.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, F., Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No: 5 Ankara.
- Kazgan, G., 1982. Türk Toplumunda Kadın: Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo Ekonomik Statüsü. II. Baskı Kent Basımevi İstanbul.
- Kulaz, A., 2007. Çavuştepe Köyü Muhtarı İle Görüşme Notları. Van.
- Öntürk, L., 2007. Kasımoğlu Köyü Muhtarı İle Görüşme Notları. Van.
- Özbay, L., 1995. Ankara İli Elma Dağ İlçesi Köylerinde Yaşayan Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (basılmamış-yüksek lisans tezi) Ankara.
- Özçatalbaş, O., 2001. Adana İlinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri Farklı İki Köyünde Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Yayımın Yararlanma Olanakları. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 14: (1), 79-88.
- Sarıtürk, İ., Soysal, M., 1991. Adana İlinde Kırsal Toplum Yapısı İçinde Kadının Yeri, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 6: (2), 63-78.
- Soysal, M., 1998. Köy Sosyolojisi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitapları Yayın No:A-66, Genel Yayın No: 211, Adana.
- Şahin, K., 2003. Ahlat İlçesinde Patatesin Pazarlama Yapısı Üzerine Bir araştırma. YYÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2):119-125.
- Şahin, K., 2007. Van İli Gürpınar İlçesi Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısı ve Sorunları. Türkiye Süt Sığırcılığı Kurultayı. 25-26 Ekim 2007. Sayfa: 320-325. İzmir.
- Turan, A.N., 2000. Adilcevaz Aygır Gölü Yağmurlama Sulama Projesi Kapsamında Faaliyette Bulunan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi (yüksek lisans tezi).YYÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü Van.
- Yıldırım, N., 1987. Köy Toplumunda Kadın. Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Yıldırım, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M., 2002. Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. (www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadintarim.pdf). Ulaşım Tarihi 06.06.2007
- Yıldırım, İ., 1993. Van İli Çatak İlçesinde Koyunculuk İşletmelerinin Üretim Ekonomisi ve Pazarlaması (basılmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.